

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Avrupa Konseyi teknik desteğiyle ve Avrupa Birliği'nin hibe kaynaklarından yararlanarak gerçekleştireceği 36 aylık "Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi"nin Türkiye'de demokrasinin gelişimi ile insan hak ve özgürlüklerin daha geniş bir biçimde yaşama geçmesi için önemli bir fırsat olduğuna inanıyor, bu girişimi çok değerli buluyoruz. 11-12 Kasım 2009'da düzenlenen çalıştayda ilk adımı atılan sivil toplum ve akademi ile etkileşimin proje süresince geliştirilerek sürdürülmesini diliyoruz.

"Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi"nin, Eğitim Reformu Girişimi'nin (ERG) 2007'den bu yana çocukların eğitim süreç ve ortamlarındaki tüm insan hak ve özgürlüklerinin yaşama geçmesi için sürdürdüğü "Eğitimde Haklar" çalışmaları kapsamında, eğitim, insan ve çocuk hakları alanlarında çalışan kişi ve kurumlarca izlenmesi ve geliştirilmesine özellikle önem veriyoruz. Projenin amaçlarına ulaşmasında, ilgili alanlarda bilgi ve deneyim sahibi sivil toplum kuruluşlarının katkı, eleştiri ve önerilerinin, karşılıklı bir öğrenme ruhu içinde dikkate alınmasının belirgin bir fark yaratacağına inanıyoruz.

Bu amaçla, "Eğitimde Haklar" çalışmalarına farklı aşamalarında katkı sunmuş kuruluşlar olarak bu bilgi notuyla, "Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi"nin amaçları, yöntemleri ve içeriği açısından olmazsa olmaz ilke ve unsurları anımsatmayı ve Eğitimde Haklar Çalışma Grubu'nda yer alan kişi ve kurumların sunabileceği katkıları dile getirmeye başlamayı amaçlıyoruz.

Bu doğrultuda, öncelikle proje tasarlanırken ve uygulanırken özellikle göz önünde bulundurulması gerektiğini düşündüğümüz ilke ve unsurlara değineceğiz. Ardından, "Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi" Bilgilendirme Toplantısı ve Çalıştay'ında katılımcılar ile paylaşılan tanıtım metnine dayanarak, projenin farklı bileşenlerine ilişkin sunabileceğimiz bazı görüş ve katkılara değineceğiz.

Tanıtım metninin toplantıda gelen eleştiri ve öneriler ışığında bir revizyon sürecine girdiğini ve elimizdeki metnin son hali olmadığını biliyor, bu bilgi notunu bu sınırlılığı göz önünde bulundurarak sunuyoruz. Toplantıda ifade edilen birçok görüşe ek olarak bu bilgi notunun da bu revizyon sürecinde bir girdi olarak kullanılmasını ümit ediyoruz.

*Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi
Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (SPF)
Eğitim Reformu Girişimi (ERG)
Gündem: Çocuk! Derneği
İnsan Hakları Derneği
İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi (ÇOÇA)
İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC)
Tarih Vakfı
Uluslararası Af Örgütü
Yüksek Öğretimde Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı (YÖRET)*



“Demokratik ve İnsan Haklarına Saygılı Bir Eğitim” için Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimiyle aktarılanların içselleştirilmesi ve insan haklarına saygılı daha demokratik bir toplum, hiç şüphesiz çocukların zamanlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri eğitim ortamlarındaki süreç ve uygulamalarında bu ilkeleri birebir yaşamalarıyla mümkün. Her ne kadar 36 aylık bir çalışmanın tek başına böyle bir amacı kısa dönemde tüm yurttaşlarımız için gerçekleştirmesi gerçekçi olmasa da, çalışmaların bu ana amaca hizmet ettikleri sürece başarılı olacağına inanıyoruz. Projede demokratik okul kültürüne atfedilen önemden projenin de benzer bir ruhla tasarlandığını çıkarıyor, projenin diğer tüm bileşenlerinin bu amacı desteklemesini ve bu tasarının yaşama geçmesini içtenlikle diliyoruz. Bu bağlamda, insan hakları eğitimine ilişkin atılacak her adımda, çıkış noktasının çocukların eğitim süreç ve ortamlarındaki insan hakları olması gerektiğini ve demokratik yurttaşlık ve insan hakları öğretiminin bu yaklaşımın bileşenlerinden sadece bir tanesi olduğunu düşünüyoruz.

Ek olarak, bu projenin sadece bir ilk adım olduğuna ilişkin görüşümüzü paylaştığınıza inanıyoruz. Demokratik ve insan haklarına saygılı bir eğitimin, siyasal iradenin sürekli desteğini alan, kapsamlı ve uzun erimli politikalarla yaşama geçeceğini biliyoruz. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde, projede sürdürülebilirliği güçlendiren adımlar atıldığını, proje zihniyetinin ötesine geçilerek kapsamlı ve uzun erimli politikaları destekleyecek bilgi, kaynak, deneyim ve işbirlikleri üretildiğini görmeyi umuyoruz.

“Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Prensipleri” ve “Demokratik Okul Kültürü”

Çalıştayda dağıtılan belgede, projenin öngörülen her bileşeni için “demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi prensipleri” hareket noktası alınıyor ancak bu ilkelerin hangi kaynaklara dayanılarak kimler tarafından tanımlanacağı bilgisi yer almıyor. Ayrıca, proje bileşenlerini oluşturan unsurların hepsinin, aslında diğer bir temel bileşen olan okul ortamına hizmet ettiği görülüyor. Bu bağlamda okul ortamını, yakın fiziksel çevreden öğrenme-öğretme yaklaşımlarına, müfredattan öğretmen yeterliliklerine, öğrenci ve velilerin okul içi karar alma mekanizmalarına katılımından sosyal etkinliklere kadar birçok unsuru ve çocuğa dokunan herkesi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın en üst düzey bürokratından okul çevresinde görev yapan kolluk kuvvetlerine, her görev sahibini kapsayarak geniş biçimde baştan tanımlamanın yararlı olacağına inanıyoruz. Sonuç olarak, “demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi prensipleri” ve “demokratik okul kültürü”nden insan hakları ilkeleri ışığında ne anlaşıldığının katılımcı bir süreçte tanımlanmasını kilit önemde buluyoruz. Bu tanımların, konuya ilişkin süren çalışmaları (örnek olarak Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri, İlköğretim Kurumları Standartları, Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği vb.) gözden geçirmek ve MEB bünyesinde ayrı ayrı sürdürülen farklı çalışmalar arasında eşgüdüm oluşturmak için de kullanılmasını gerekli buluyoruz.

Projenin Her Aşamasında Yaşama Geçmesi Gereken Temel İnsan Hakları İlkeleri

Projenin yaşama geçmesini hedeflediği ilkelerin proje tasarlanırken, yönetilirken, uygulanırken ve değerlendirilirken de gözetilmesini birincil önemde buluyoruz. Bu bağlamda, insan hakları temelli bir yaklaşımın temel ilkelerinden bazılarını özellikle vurgulamak istiyoruz. Bu ilkelerin pratikte nasıl yaşama geçeceği ve projenin her bir bileşeni tasarlanır, yönetilir, uygulanır ve değerlendirilirken ne anlama geleceğinin tanımlanması üzerinde ayrıntılı çalışma gerektiren ve

hızlı atılması gereken bir adım olarak öne çıkıyor. İnsan haklarının evrenselliği ve devredilemezliği, bölünemezliği ve karşılıklı bağımlılığı ve ilişkisine ek olarak bu ilkeler arasında *eşitlik ve ayırım gözetmeme, katılım ve içermeye, güçlendirme ve hukukun üstünlüğüne saygı* da yer alıyor. Bu ilkelere ilişkin bir özet, bilgi notunun son sayfasında yer alıyor.

Çocuk-Merkezlilik

Çocuk-merkezliliğin, sadece sınıf içi öğrenme-öğretme sürecinde kullanılması gereken bir yöntem değil, projenin bütününde benimsenmesi gereken bir yaklaşım olması gerektiğini vurguluyoruz.

Her çocuğun sahip olduğu evrensel hak ve özgürlüklerin eğitim süreçlerinin her anında ve eğitim ortamlarının her köşesinde gerçekleşmesi şarttır. Bu, her çocuğun farklı ve özel olduğunun, farklı biçimde, zamanda ve hızda geliştiğinin ve kendisini, kendine özgü bir şekilde ortaya koyduğunun kabul edilmesini, dolayısıyla çocukların bireysel özelliklerinin dikkate alınmasını gerektirir. Buna paralel olarak, çocuğun kendini ilgilendiren süreçlerin yapılandırılmasından işleyişine ve de sonlanmasına kadar, bütün süreçlere etkin katılımı temel ilkedir. Anlamlı ve etkin bir katılım sürecinde, çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda uygun bir biçimde bilgilendirilmesi ve görüşlerini serbestçe ifade etme ile görüşlerinin dikkate alınmasını talep etme hakkı önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Hem diğer çocuk haklarına eşlik eden bir ilke hem de kendi başına bir haklar grubu olan çocuk katılımı, çocukların eğitimleri üzerinde fikir ve söz sahibi olabilmelerinin önkoşuludur ve çocukların bugünün yurttaşları ve hak sahipleri olduğunun fark edilmesini gerektirir.

Çocukların katılım hakkından bahsedildiğinde anlaşılması gereken, kısa dönemli, izole ve kendiliğinden oluşmuş küçük iyi örnekler değil mevzuat ile korunan, politikalar ile uzun dönemli bir biçimde planlanan, programlar ve uygulamalar ile günlük yaşamın bir parçası haline getirilmesi gereken bir yükümlülüktür.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanmasını denetleyen Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) tarafından 2009'da yayımlanan çocuğun katılım hakkıyla ilgili Genel Yorum 12, başta 105 ve 114. maddeler arasındaki bölümüyle olmak üzere, çocuğun yüksek yararını merkeze koyan ve çocuğun katılım hakkının gereklerini yerine getiren bir eğitim anlayışıyla ilgili önemli ipuçları sunar. Ayrıca, "Eğitimin Amaçları" başlıklı Genel Yorum 1'in 2, 8, 9, 12, 14 ve 22. maddeleri de bu açıdan özellikle yol göstericidir. Türkiye'de bu alanda uzmanlığına başvurulmasında yarar bulunan kuruluşlardan üçü, Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC), İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi (ÇOÇA) ve Gündem: Çocuk! Derneği, kuruluşundan bu yana Eğitimde Haklar Çalışma Grubu'nda yer alıyor.

Diğer Paydaşlarla Etkileşim ve İşbirliği

Çalışmaların, mevzuattan okul içi uygulamalara geniş bir alanı kapsamasını takdirle karşılıyoruz. Ancak, ilgili başka kurumların gündemine getirilmediği ve eşgüdüm sağlanmadığı takdirde müdahalelerin etkisinin sınırlı kalmasından endişe duyuyoruz. 11-12 Kasım 2009'da düzenlenen çalıştayda da çeşitli oturumlarda tekrarlandığı üzere, eğitim fakülteleri ve Yükseköğretim Kurulu bu kurumlar arasında ilk sıralarda geliyor. Proje kapsamında yapılacak çalışmaların amacına ulaşması ve eğitim sisteminin farklı bileşenlerinin eşgüdüm içinde iyileştirilmesi için diğer ilgili bakanlıklar ve birimler ile diyalog ve işbirliği olanakları geliştirilmesini öneriyoruz.

İster hak-temelli ister hizmet-temelli çalışmalar yürütsün, evrensel insan hakları değerlerini benimsemiş tüm sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte tarafsız aktörler olarak değil, vazgeçilemez değerlerin savunucuları olarak yer alacağı ve içeriğe katkı yapmanın yanı sıra dışarıdan bir denetleme ve izleme görevi sürdüreceğini ve bunun proje amaçlarına ulaşmada çok önemli olacağını öngörüyoruz. Yaygın olarak bilindiği üzere sivil toplumun da temel bir aktör olarak yer aldığı katılımcı politika süreçleri Türkiye’de henüz kapsamlı ve yaygın olarak gördüğümüz bir olgu değil. Tüm paydaşların katıldığını umduğumuz bir saptama, kamunun ve sivil toplumun birbirleri hakkında ve birbirlerinden öğrenebilecekleri çok şey olduğu. Proje süresince, sivil toplum katılımı ve diyalogunun araçsallaştırılmasından ve kamu dışındaki paydaşların süreç ile sonuçlara etkisinin kısıtlanmasından kaçınılırsa, kurulan ortaklıklar hem projenin ruhuyla daha uyumlu olacak hem de ileride yapılabilecek farklı çalışmalara zemin oluşturabilecektir. Haklarını bilen ve arayan, başkalarının haklarına saygılı yurttaşlar yetişmesi için önemli bir fırsat sunan projede, akılcı tartışmalara ev sahipliği edebilecek, saydam ve katılımcı süreçler oluşturulduğu sürece ilerleme kaydedileceğine inanıyoruz.

Proje Bileşenleri Üzerine İlk Görüşler

- Kasım ayında MEB tarafından düzenlenen çalıştayda paylaşılan proje tanıtım metninden, her ana faaliyet grubu altında bir çalışma grubu kurulmasının ve ilgili faaliyete özel bir eğitimden geçmesinin öngörüldüğü anlaşılıyor. Söz konusu grupların iş tanımları ve üyelerde aranan özellikler ayrıntılı olarak tanımlandıktan sonra sunabileceğimiz katkılar netleşecektir. Ancak, çalıştayda yazılı olarak aktarılan proje etkinliklerine bakarak da bir ilk adım atmak mümkündür. Eğitimde Haklar Çalışma Grubu’ndan doğrudan bu gruplarda yer alabilecek ya da bu grupların eğitiminde görev alabilecek ilgi ve uzmanlıklara sahip olan katılımcılardan ilk akla gelenler şöyledir:
 - Yönetmelik Denetim Çalışma Grubu: *Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi.*
 - Müfredat Gözden Geçirme Grubu: *Eğitim Reformu Girişimi, Tarih Vakfı.*
 - Materyal Geliştirme Çalışma Grubu: *Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, Gündem: Çocuk! Derneği, Tarih Vakfı, Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Çocuk Merkezi.*
 - Kapasite Geliştirme Çalışma Grubu: *Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uluslararası Çocuk Merkezi, YÖRET (Yüksek Öğretimde Rehberliği Tanıtma ve Rehber Yetiştirme Vakfı).*
 - Demokratik Okul Kültürü Çalışma Grubu: *Eğitim Reformu Girişimi, Gündem: Çocuk! Derneği, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, Uluslararası Çocuk Merkezi.*
- Mevzuat incelemesinde sadece demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitiminin verilmesini doğrudan ilgilendiren düzenlemelere değil de tüm mevzuata bakılacak olması kuvvetle desteklediğimiz bir karar. Ayrıca, 11-12 Kasım 2009’da düzenlenen çalıştayın ilgili oturumunda da vurgulandığı üzere sadece yönetmelik düzeyinde yapılacak değişikliklerin mevzuatta gereken dönüşümü yaratması olanaklı görünmüyor. Milli Eğitim Temel Kanunu başta olmak üzere daha üst nitelikteki mevzuat düzenlemelerinin de gözden geçirilmesi, sonuçları daha kapsamlı ve kalıcı olacaktır. Aynı zamanda, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yetki alanında olmayan ancak çocukların eğitim süreç ve ortamlarındaki hakları üzerinde etkisi olan mevzuat düzenlemeleri de mevcuttur. Projenin ilk adımları arasında yer almasa bile, bu düzenlemelerden

olumsuz etkiye sahip olanların saptanması ve bunların, kurumlar arası eşgüdüm sağlanarak “demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi prensipleri” ışığında değiştirilmesi uzun dönemdeki etkiler açısından belirleyici olacaktır.

- Bu görüşlerimizin temel dayanaklarından biri Eğitimde Haklar çalışmaları kapsamında Mart 2009’da yayımlanan ve beş rapordan oluşan derleme. “Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar: Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi” başlıklı derleme “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi”nin özellikle birinci faaliyet grubu için kayda değer bir bilgi kaynağı. Odağında ilköğretim çağındaki çocukların eğitim hakkı ve eğitimde hakları olan raporlar, Türkiye’nin, taraf olduğu uluslararası insan hakları mevzuatını eğitim hakkıyla ilgili beş temel alanda iç mevzuatına ne ölçüde yansıttığını ortaya koyuyor. Eğitim hakkının sadece mevzuat değişiklikleriyle yaşama geçmeyeceğini ve mevzuat ile uygulama arasında da ciddi uyum farkları olabileceğini biliyor, “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi”nin mevzuat ile uygulama arasındaki farkları da göz önünde bulunduracağını ve bunlara dönük müdahaleler geliştireceğini umuyoruz. Söz konusu derleme ve 14 kuruluşun imzasını taşıyan “Eğitimde Haklarımız Var! Bildirgesi ve Öneriler Dosyası”, mevzuata ilişkin bulgulara ek olarak, mevzuata eğitimde insan hakları bakış açısıyla nasıl yaklaşılabileceğine ilişkin ilkeler açısından da yol gösterici bir nitelik taşıyor.

- Geçtiğimiz 10-15 yılda Türkiye’nin -özellikle sivil toplum kuruluşlarının- gündeminde olan demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi konusunda hem eğitim malzemesi geliştirme hem de sahada eğitim konularında önemli bir bilgi, malzeme ve deneyim birikimi oluştu. Bu konudaki çalışmaların var olan birikimden yararlanması büyük önem taşıyor. Bu bağlamda, Kasım ayından düzenlenen çalıştayda eğitim materyalleri üzerine çalışan grubun sunduğu raporda bahsi geçen kaynakları bir kez daha anımsatmak istiyoruz: Eğitim Reformu Girişimi ve MEB işbirliğiyle sürdürülen “Düşünme Gücü” projesi yayınları, Tarih Vakfı’nın “Ders Kitaplarında İnsan Hakları” projelerine ait materyaller, Umut Vakfı tarafından yayımlanan “Yurttaş Olmak İçin” kitapları, British Council Türkiye tarafından yayımlanan “Ben İnsanım” kitapları ve İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından Türkçeye uyarlanan Avrupa Konseyi yayınları “Pusulacık: Çocuklarla İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu” ile çevirisi yakında tamamlanacak olan “Pusulacık: Çocuklarla İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu”. Bu önerilerimizin, süreç içerisinde gerek Eğitimde Haklar Çalışma Grubu gerek Türkiye ve yurt dışındaki diğer paydaşların ek kaynak önerileriyle zenginleşeceğine inanıyor, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, akademisyenlerin, eğitimci ve öğretmenlerin geliştirdikleri ve ürettikleri çalışmalardan etkin bir biçimde yararlanılmasını diliyoruz.

İlerleyen dönemlerde, birçok ana faaliyet ve alt bileşenlerine ilişkin gerek Eğitimde Haklar Çalışma Grubu’nda yer alan akademisyen, eğitimci, hukukçu ve sivil toplum temsilcileri ve kuruluşlarından gerek diğer akademik kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarından fikir ya da uygulama düzeyinde katkı almak mümkün olacaktır. Bu vesileyle, çalıştayda dile getirilen, projenin tasarlanmasından değerlendirilmesine dek geçecek süre süre boyunca bir forum niteliği taşıyacak ve bu alandaki bilgi ve kaynak birikimini toplu bir biçimde içerecek bir portal kurulması önerisini de anımsatmak istiyoruz. Bu aşamada ve sadece taslak faaliyet listesine bakarak, ayrıntıya girip her alt bileşen üzerinde görüş ve öneri belirtmekten ve kaynak göstermekten özellikle kaçındık; genel ilkelere ve yaklaşım unsurlarına odaklanmayı tercih ettik. Paylaşımımızı yararlı bulduğunuzu, sürecin devamında etkileşimimizin sürmesini ve daha kapsamlı katkılar sunma olanağı bulmayı ümit ediyoruz.

Evrensellik ve devredilemezlik: İnsan hakları evrenseldir ve devredilemez. Dünyanın neresinde olursa olsun her insan bu haklara sahiptir. Bir kişi kendi isteğiyle bu haklarından vazgeçemez. Başkaları kimsenin elinden bu hakları alamaz. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, "Bütün insanlar özgür ve onur ve hakları bakımından eşit doğarlar".

Bölünemezlik: İnsan hakları bölünemez. Medeni, kültürel, ekonomik, siyasal veya toplumsal olması fark etmeksizin, bu hakların tamamı her insanın onurunun özüdür. Dolayısıyla, insan hakları eşit statüdedir ve aralarında herhangi bir hiyerarşik sıralama olamaz.

Karşılıklı bağımlılık ve ilişki: Çoğu kez bir hakkın gerçekleşmesi, kısmen veya bütünüyle diğer hakların gerçekleşmesine bağlıdır. Örneğin, sağlık hakkı, bilgilenme hakkının gerçekleşmesine bağlı olabilir.

Eşitlik ve ayırım gözetmeme: İnsan olarak tüm bireyler eşittir ve sahip oldukları insanlık onuru nedeniyle haklardan herhangi bir ayırım gözetilmeksizin yararlanırlar. Hak temelli yaklaşım, ayrımcılık ve eşitsizliğe özel olarak odaklanmayı gerektirir. Marjinal grupların haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınabilmesi için kalkınma araçları birtakım özel önlemler içermelidir. Veriler, korunmasız olabilecek grupları görünür kılmak amacıyla mümkün olduğunca, cinsiyet, din, etnik köken, dil ve engellilik gibi durumlara göre ayrıştırılmalıdır. Kalkınmayla ilgili bütün kararlar, politikalar ve girişimler, bir yandan yereldeki paydaşları güçlendirirken, mevcut güç dengesizliklerini pekiştirmeye veya yenilerini yaratmaya karşı durmalıdır.

Katılım ve içerme: Her kişi ve bütün halklar, insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanmayı sağlayan medeni, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal gelişmeye etkin, özgür ve anlamlı bir biçimde katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.

Güçlendirme: Güçlendirme, insanların haklarını talep etme ve bunlardan yararlanma kapasitelerinin geliştiği süreçlerdir. Başka bir deyişle, insanlar politikaları, yasal düzenlemeleri ve hizmetleri beklemek yerine, bunları talep edecek gücü kazanırlar. Girişimler, kişilerin ve toplulukların kapasitelerini sorumlulardan hesap sorabilecek biçimde oluşturmaya odaklanmalıdır. Amaç, insanlara kendi yaşamlarını değiştirme, kendi toplumlarını geliştirme ve kendi gelecekleri üzerinde etkili olma gücü ve kapasitesi kazandırmaktır.

Hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğüne saygı: Hak temelli yaklaşım, "hak sahiplerini" ve bunlara karşılık düşen "görev sahiplerini" belirleyerek kalkınma sürecindeki hesap verebilirlik düzeyini yükseltmeyi ve görevlilerin yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini geliştirmeyi hedefler. Burada, hem insan haklarını korumaya, geliştirmeye ve sağlamaya yönelik pozitif yükümlülükler hem de hakların ihlalden kaçınmayı öngören negatif yükümlülükler kastedilmektedir. Hükümetlere ek olarak, başka çeşitli aktörler de insan haklarının yaşama geçirilmesinde sorumluluk taşımaktadır. Bu aktörler arasında bireyler, yerel kuruluşlar ve yetkililer, özel sektör, medya, bağışçılar, kalkınma ortakları ve uluslararası kuruluşlar yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kaynak ve kapasite yetersizlikleri durumlarında uluslararası toplumun da etkili işbirliği oluşturma sorumluluğu vardır. Hak temelli yaklaşım, hakların fiilen yaşama geçirilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler, idari prosedürler, uygulama ve mekanizmalar ile inkar ve ihlalleri ele alacak olanakların geliştirilmesini gerektirir. Hak temelli yaklaşım ayrıca, ilerlemenin ölçülebilmesi ve hesap verebilirliğin güçlendirilmesi için, uluslararası standartların yerelde tanımlanmış referans noktalarına dönüştürülmesini gerektirir.

UNESCO ve UNICEF tarafından hazırlanan 2007 tarihli "Herkes İçin Eğitime İnsan Haklarını Temel Alan Bir Yaklaşım" kitabından alınmış, orijinal İngilizce metne sadık kalınarak taslak Türkçe çevirisi üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır.